

THÁI ĐỘ CỦA NGƯỜI LAO ĐỘNG HIỆN NAY ĐỐI VỚI CUỘC SỐNG¹

Lê Hương

Viện Tâm lý học.

Thái độ của người lao động đối với cuộc sống không chỉ là sự thể hiện có động nhất những diễn biến tâm lý chủ quan trong bản thân họ, mà còn là sự phản ánh cuộc sống thực của mỗi người lao động, phản ánh thực tại xã hội qua con mắt của các chủ thể thái độ. Vì vậy, việc nghiên cứu thái độ của người lao động đối với cuộc sống có thể giúp chúng ta nhìn lại thực tại xã hội một cách rõ ràng hơn, thấy được những điểm mạnh cũng như những mặt còn hạn chế cần khắc phục, nhằm hướng tới xây dựng một xã hội lành mạnh và văn minh.

Để tìm hiểu thái độ của người lao động hiện nay đối với cuộc sống, phương pháp bảng hỏi đã được sử dụng (gồm những câu hỏi đóng và những câu hỏi mở). Mẫu nghiên cứu là 891 người dân có tuổi đời từ 17 đến 45, sống tại 6 tỉnh, thành là Hà Nội, TP. Hồ Chí Minh, Đà Nẵng, Hoà Bình, Vĩnh Long và Đắk Lắk, có trình độ học vấn, nghề nghiệp và giới tính khác nhau.

Kết quả khảo sát thực tiễn cho thấy một bức tranh chung có nhiều điểm sáng tích cực, song cũng có những điểm tối khiến những người có trách nhiệm phải suy nghĩ. Trước hết, có thể thấy rằng, phần lớn những người lao động hiện nay có thái độ tích cực đối với cuộc sống, họ thường trải nghiệm các xúc cảm tích cực hơn là tiêu cực, (điểm trung bình (ĐTB) các biểu hiện tích cực của tổng mẫu = 2,62, ĐTB các biểu hiện tiêu cực = 1,30 - xem bảng 1). Thái độ tích cực này thể hiện ở những điểm sau đây:

Thứ nhất, trong điều kiện ở nước ta hiện nay, cuộc sống của phần đông những người lao động còn rất nhiều khó khăn, nhưng họ vẫn là những người lạc quan, chủ động, có nghị lực trong cuộc sống và có niềm tin vào tương lai. Theo các kết quả thu được thì tuy chỉ có 46,4% số người tham gia khảo sát nhận thấy rằng cuộc sống của họ đang diễn ra đúng như họ mong muốn, 41,2% số người thường hài lòng với bản thân, song có tới 80% số người không nghĩ rằng những năm tháng tốt đẹp nhất của cuộc đời họ đã kết thúc, 69,8% - tin tưởng tương lai của họ sẽ tốt đẹp; 73,6% - cảm thấy vui vẻ với cuộc đời và 48,5% - không cảm thấy buồn chán khi làm bất cứ việc gì. Khi mô tả bản thân, họ tự nhận thấy mình khá nhiệt tình (ĐTB = 3,00), khá tự tin (ĐTB = 2,73), lạc quan (ĐTB = 2,70), tự khẳng định mình là những người có nghị

lực trong cuộc sống (ĐTB = 2,83)...

Bảng 1: Thái độ đối với cuộc sống của người lao động (ĐTB)

Những biểu hiện thái độ tích cực	ĐTB	Độ lệch chuẩn
1. Tôi luôn tươi cười	2,66	1,06
2. Tôi cảm thấy mình được yêu mến và được tin cậy	2,79	0,89
3. Tôi thường hài lòng với mình	2,27	1,11
4. Cuộc sống của tôi diễn ra đúng như tôi muốn	2,39	1,07
5. Tôi không cảm thấy buồn chán khi làm bất cứ việc gì	2,28	1,27
6. Tương lai của tôi sẽ tốt đẹp	2,92	1,00
7. Tôi cảm thấy gần gũi, thân thiện với những người xung quanh	3,11	0,93
8. Tôi có thể đương đầu với bất cứ điều gì xảy ra	2,57	1,07
9. Trong cuộc sống tôi là người luôn có nghị lực	2,83	0,94
10. Tôi luôn suy nghĩ mạch lạc và sáng tạo	2,51	0,97
11. Tôi luôn cảm thấy mình có thể làm bất cứ điều gì	2,48	1,06
ĐTB nhóm	2,62	
Những biểu hiện thái độ tiêu cực		
1. Cuộc sống của tôi dường như đang theo lối mòn quen thuộc, buồn tẻ	1,49	1,19
2. Tôi hay có những ý nghĩ vẩn vơ, luẩn quẩn vô tích sự	1,67	1,26
3. Tôi luôn cảm thấy mình đơn độc, mặc dù không muốn như thế	1,42	1,22
4. Tôi cảm thấy có cái gì đó không ổn với mình	1,74	1,15
5. Cuộc sống dường như chả có gì thật sự làm cho tôi vui thú cả	1,03	1,14
6. Tôi cảm thấy mình giống như một kẻ thất bại	1,05	1,11
7. Tôi mất hứng thú với người khác và không quan tâm đến những gì xảy ra với họ	1,23	1,11
8. Tôi nghĩ những năm tháng tốt đẹp nhất của đời mình đã kết thúc	0,79	1,12
ĐTB nhóm	1,30	

Ghi chú: Điểm đánh giá được xác định như sau: 0 - tương ứng với "hoàn toàn không đúng"; 1 - "hầu như không đúng"; 2 - "đôi khi đúng"; 3 - "thường là đúng như vậy" và 4 - "hoàn toàn đúng".

Thứ hai là nhiều người lao động vẫn luôn cảm nhận được sắc thái dương tính của những quan hệ giữa người với người. Và có lẽ đây cũng là nhân tố có ý nghĩa và cùng quan trọng góp phần nuôi dưỡng thái độ tích cực của họ đối với cuộc sống. Trên thực tế, năng lực của mỗi người là có hạn, những thành quả mà người lao động gặt hái được trong cuộc đời nhờ năng lực của bản thân có thể không được nhiều và điều đó dễ làm nảy sinh ở họ những xúc cảm âm tính. Nhưng bù vào đó, những quan hệ giữa người với người gần gũi, thân thiện, tin cậy lẫn nhau đã làm cho cuộc sống của họ

nồng ấm, thắm đậm tình người và nhờ đó mà họ có thêm nghị lực để vươn lên trong cuộc sống. Kết quả khảo sát cho thấy, tuy chỉ có 51,0% số người cảm thấy họ luôn suy nghĩ mạch lạc và sáng tạo, 49,8% - cảm thấy họ có thể làm bất cứ điều gì mà họ muốn, 56,5% - có thể đương đầu với bất cứ chuyện gì xảy ra với bản thân, nhưng có tới 81,4% số người cảm thấy gần gũi, thân thiện với những người xung quanh, 67,1% - cảm thấy mình được yêu thương và tin cậy, 75,8% - tự thấy mình là những người tốt bụng, 72,8% - luôn thể hiện tình yêu thương mọi người và 66,3% tự đánh giá mình là những người có ích cho xã hội.

Thứ ba là phần lớn những người lao động tỏ ra tự tin rằng họ sẽ khắc phục được khó khăn để thực hiện những ước nguyện hay vượt qua những nỗi lo ngại của bản thân trong cuộc sống.

Tìm hiểu những mong muốn và những nỗi lo ngại trong cuộc sống của người lao động, chúng tôi nhận thấy rằng, những mong muốn của họ khá bình dị, chủ yếu xoay quanh những vấn đề như hạnh phúc gia đình, sức khỏe và việc làm. Những mong muốn hay những nỗi lo ngại này, một mặt thể hiện hệ giá trị cuộc sống truyền thống của dân tộc, song mặt khác, thể hiện những vấn đề bức xúc mà con người đang trải qua trong cuộc sống hiện tại.

Với câu hỏi "Ông (bà) hãy cho biết 3 điều mong muốn quan trọng nhất của mình trong 5 năm tới" và "Ông (bà) hãy liệt kê 3 nỗi lo sợ nhất của mình trong 5 năm tới", chúng tôi đã thu được các kết quả sau:

Bảng 2: Những mong muốn quan trọng nhất trong 5 năm tới của người lao động (%)

Các mong muốn	Mong muốn quan trọng nhất	Mong muốn quan trọng thứ 2	Mong muốn quan trọng thứ 3	Tổng
0. Không trả lời	2,9	5,6	4,5	13,0
1. Học tập	8,5	5,6	7,2	21,3
2. Hạnh phúc gia đình	23,7	43,2	31,4	98,3
3. Nghề nghiệp phù hợp	26,3	18,6	21,0	65,9
4. Sức khỏe tốt	23,1	8,7	6,9	38,6
5. Quan hệ tốt với mọi người		0,3	1,2	1,5
6. Kinh tế gia đình phát triển	6,1	7,1	10,5	23,7
7. Xã hội ổn định, kinh tế đất nước phát triển	9,4	10,9	17,4	37,7
	100,0	100,0	100,0	

Bảng 3: Những nỗi lo sợ nhất trong 5 năm tới của người lao động (%)

Các nỗi lo sợ	Nỗi lo sợ thứ 1	Nỗi lo sợ thứ 2	Nỗi lo sợ thứ 3	Tổng
0. Không trả lời	6,5	9,5	10,5	26,5
1. Không có việc làm, làm không đúng nghề	21,0	23,6	21,6	66,2
2. Gia đình không hạnh phúc	14,8	27,5	29,5	71,8
3. Sức khoẻ không tốt	35,8	16,5	10,2	62,5
4. Thiên tai, dịch hoạ	12,3	9,9	9,8	32,0
5. Xã hội không ổn định, tiêu cực, kinh tế đất nước kém phát triển	5,8	6,7	10,2	22,7
6. Mất kiểm soát bản thân, là người không có ích	2,6	6,0	7,3	15,9
7. Thi trượt	1,3	0,4	0,7	2,4
	100,0	100,0	100,0	

Có thể thấy rằng, đối với những người lao động ở nước ta hiện nay, hạnh phúc gia đình, nghề nghiệp phù hợp với khả năng và điều kiện của bản thân, sức khoẻ và xã hội ổn định, kinh tế đất nước phát triển là những giá trị được nhiều người xem là quan trọng. Đó là những giá trị gắn liền với những mong muốn đạt được nhất của họ cũng như với những nỗi lo sợ bị mất chúng. Đây là những giá trị cuộc sống liên quan chặt chẽ với nhau, hỗ trợ nhau, tạo nên một cuộc sống yên bình. Trong bốn giá trị đó thì hạnh phúc gia đình và nghề phù hợp là những giá trị nổi trội hơn, được quan tâm nhiều hơn. 98,3% số người nhìn nhận hạnh phúc gia đình như 1 trong 3 mong muốn quan trọng nhất. Thứ đến là nghề nghiệp phù hợp (với 65,9% số người lựa chọn), sức khoẻ (38,6%) và xã hội ổn định, kinh tế đất nước phát triển (37,7%). Tương ứng với những nhìn nhận trên 71,8% số người lo sợ gia đình không hạnh phúc; 66,2% - lo mất việc làm hoặc phải làm những việc không đúng với nghề của mình; 62,5% - lo sức khoẻ không tốt và 22,7% - lo xã hội không ổn định, nhiều tiêu cực, kinh tế đất nước kém phát triển. Ngoài ra 32,0% số người còn lo xảy ra thiên tai, dịch hoạ.

Mặc dù nhiều người lao động đánh giá rất cao giá trị của sức khoẻ trong cuộc sống (nếu 79,9% số người cho rằng sức khoẻ là giá trị quan trọng số một trong cuộc sống thì chỉ có khoảng từ 1,0% đến 10,1% số người đánh giá các giá trị khác như hạnh phúc gia đình, học vấn, đạo đức, tiền bạc và quyền lực có ý nghĩa như vậy), xem sức khoẻ thể chất như một điều kiện có tính quyết định để có thể có được mọi thứ khác trong cuộc sống. Song, những số liệu nêu trên cho thấy rằng, đối với những người lao động hiện nay, sức khoẻ không phải là vấn đề gây cho họ nhiều lo lắng, mà hạnh phúc gia đình và việc làm mới là những vấn đề phải làm cho họ để tâm suy nghĩ nhiều.

Các kết quả khảo sát cũng cho thấy, nhìn chung, những người lao động là những người khá thực tế và tự tin. Họ tự nhận thấy rằng, về cơ bản, họ là những người có khả năng thực hiện các ước nguyện của mình, có thể biến chúng thành hiện thực. Nếu chúng ta xây dựng một thang đo gồm 7 mức độ đánh giá khả năng thực hiện các

ước nguyện hoặc ngăn ngừa các nỗi lo ngại, từ mức hoàn toàn không có khả năng (được thể hiện bằng số 1) đến hoàn toàn có khả năng (được thể hiện bằng số 7), với số 4 thể hiện mức trung tính thì những kết quả khảo sát cho thấy rằng, khoảng 2/3 số người tham gia khảo sát tự đánh giá mình có khả năng thực hiện các ước nguyện hoặc ngăn ngừa những nỗi lo ngại của mình với các mức độ khác nhau từ mức 5 đến mức 7. Trong đó, có đến 1/5 số người tin một cách chắc chắn rằng họ hoàn toàn có khả năng thực hiện các ước nguyện hoặc ngăn ngừa những nỗi lo ngại đó.

Tuy nhiên, các kết quả thu được từ khảo sát thực tiễn cũng gợi ý một vấn đề đáng suy nghĩ. Đó là chất lượng cuộc sống của người lao động (được nhìn nhận không phải từ góc độ khả năng đáp ứng các nhu cầu vật chất, mà từ góc độ sự phong phú của cuộc sống tinh thần) và thái độ tiêu cực đối với cuộc sống của một bộ phận nhỏ trong số họ. Các kết quả khảo sát thực tiễn cho thấy, dù 72,2% số người khẳng định mình không phải là người thất bại trong cuộc sống, nhưng cũng có đến 19,2% - có cảm giác dường như cuộc sống của họ đang đi theo lối mòn buồn tẻ; 19,5% - cảm thấy đơn độc trong cuộc đời; 23,0% - cảm thấy có cái gì đó không ổn đối với mình; 24,5% số người hay có những ý nghĩ vẩn vơ, vô tích sự; 18,7% - thường xuyên thấy căng thẳng; 15,8% - thường xuyên rơi vào trạng thái trầm cảm và 12,7% - cảm thấy cuộc sống dường như chẳng có gì vui thú... Ngoài ra, cũng có khoảng 1/3 số người tham gia khảo sát cảm thấy không có khả năng thực hiện các ước muốn hoặc ngăn ngừa những nỗi lo sợ của mình, dù những điều đó là những điều bình dị nhất, liên quan đến hạnh phúc gia đình, việc làm và sức khỏe. Trong số những người lao động tham gia khảo sát thì những người có trình độ học vấn thấp (tốt nghiệp trung học cơ sở), những người nông dân là những người có thái độ đối với cuộc sống ít tích cực hơn cả. Trên thực tế, đó là những người có ít khả năng thích ứng với những thay đổi của cuộc sống nhất và do đó họ dễ bị thiệt thòi nhất. Những số liệu này cho chúng ta thấy được phần nào đời sống tinh thần nghèo nàn và năng lực làm chủ cuộc sống thấp của một bộ phận những người lao động. Đây là một thực trạng rất đáng quan tâm.

Chú thích

(1) Các số liệu trong bài này được rút ra từ kết quả khảo sát thực tiễn năm 2003 của đề tài KX 05-07: *Xây dựng con người Việt Nam theo định hướng xã hội chủ nghĩa trong điều kiện kinh tế thị trường, mở cửa và hội nhập quốc tế*, do GS.VS. Phạm Minh Hạc làm chủ nhiệm.